

УДК 342.71:316.4

РАДЗІЄВСЬКА О.Г., кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач наукової лабораторії інформаційних прав та безпеки людини Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3813-3987>

МОНІТОРИНГ ДОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.2\(53\).334144](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.2(53).334144)

Анотація. У статті аналізується стан дотримання інформаційних прав та свобод людини і громадянина в Україні в умовах воєнного стану. Досліджується можливий взаємозв'язок між рівнем дотримання інформаційних прав і свобод та ступенем інформаційних загроз в умовах гібридного протистояння. Основна увага зосереджена на кореляції стану забезпечення інформаційної безпеки з можливістю реалізації громадянами своїх інформаційних прав і свобод, зокрема, права на вільний доступ до суспільно важливої інформації, права на звернення і запит до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також права на захист персональних даних та конфіденційної інформації. Показано, що питання протидії інформаційним та психологічним операціям тісно пов'язані з питаннями дотримання інформаційних прав і свобод людини і громадянина. Для підвищення ефективності системи забезпечення інформаційної безпеки в цілому розглянуто можливість використання моніторингу дотримання прав та свобод людини і громадянина як елемента системи забезпечення протидії спеціальним інформаційним та психологічним операціям, направленим на індивідуальну та суспільну свідомість.

Ключові слова: права людини, інформаційні права людини, спеціальні інформаційні і психологічні операції, інформаційна безпека, небезпека, загрози.

Summary. The article analyzes the state of compliance with informational rights and freedoms of a person and a citizen in Ukraine under martial law. The possible relationship between the level of compliance with informational rights and freedoms and the degree of informational threats in the conditions of hybrid confrontation is investigated. The main attention is focused on the correlation of the state of ensuring information security with the possibility for citizens to exercise their informational rights and freedoms, in particular, the right to free access to socially important information, the right to address and request state authorities and local self-government bodies, as well as the right to protect personal data and confidential information. It is shown that the issues of counteracting informational and psychological operations are closely related to the issues of observing the informational rights and freedoms of a person and a citizen. The possibility of using monitoring of the observance of human and citizen rights and freedoms as an element of the system for countering special informational and psychological operations aimed at individual and public consciousness, to increase the effectiveness of the information security system as a whole, was considered.

Keywords: human rights, human information rights, special informational and psychological operations, information security, danger, threats.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку інформаційних і комунікаційних технологій та підвищений рівень інформаційного протистояння у нинішніх гібридних

протистояннях посилюють роль інформаційної та кібернетичної безпеки у системі забезпечення національної і міжнародної безпеки. Питання забезпечення інформаційної безпеки можуть бути пов'язані з певними обмеженнями у реалізації інформаційних прав та свобод громадян. Водночас, реалізація громадянами своїх інформаційних прав і свобод, зокрема, права на вільний доступ до суспільно важливої інформації, права на звернення і запит до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також права на захист персональних даних та конфіденційної інформації в умовах активного інформаційного протистояння та військового протистояння, є важливою складовою власної інформаційної безпеки особи та безпеки загалом. Отримання вчасної, повної та достовірної інформації в особливий період може стати критично важливим для адекватної оцінки ситуації, прийняття правильного рішення щодо дій, необхідних для забезпечення життя та здоров'я людини. Тоді як неможливість вчасно отримати повну, достовірну, суспільно важливу інформацію підвищує можливість стати жертвою дезінформування, маніпулювання чи інформаційного насилля, тобто підвищує рівень інформаційної небезпеки для людини, суспільства та держави. Відповідно спостерігається певний взаємозв'язок між реалізацією інформаційних прав і свобод людини та її інформаційною безпекою.

Крім того, в умовах інтенсивного розвитку інформаційного суспільства та активних цифрових трансформацій у суспільстві, людина дедалі більше залучається до процесів, які відбуваються в інформаційній сфері, а її свідомість піддається потужному інформаційному та психологічному впливу. Під час повномасштабної війни роль інформаційно-психологічних впливів на людину та суспільство завжди збільшується. В умовах проведення сучасних гібридних війн інформаційно-психологічна складова займає особливе місце у протистоянні, а сила та інтенсивність інформаційних і психологічних операцій стають дедалі більшими. Тому питання протидії інформаційній агресії та негативним інформаційним і психологічним впливам на людину і суспільство сьогодні вкрай важливі в Україні та світі. Основою проведення спеціальних інформаційних та психологічних операцій є дезінформування, пропагування нових змістів, підміна або викривлення суспільно важливої інформації та підміна основних наративів. Для впровадження нових змістів потрібен вільний інформаційний простір, тобто інформаційні пустоти, у яких спостерігається відсутність суспільно важливої інформації, або неможливість її отримати. Відповідно можна припустити, що існують певні кореляції між можливістю людини реалізувати свої інформаційні права і свободи та ефективністю протидії інформаційним і психологічним операціям.

Тому питання моніторингу дотримання інформаційних прав і свобод є важливою складовою у системі забезпечення індивідуальної та суспільної інформаційної безпеки, особливо в умовах дії режиму воєнного стану.

Результати аналізу наукових публікацій свідчать про те, що проблемам забезпечення інформаційних прав і свобод людини і громадянина, у тому числі і права на захист від загроз в інформаційній сфері приділено достатньо уваги у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Активно вивчаються також питання забезпечення індивідуальної та колективної інформаційної безпеки в умовах посилення гібридних протистоянь у світі. Зокрема, питаннями інформаційного-психологічного протистояння та негативними наслідками інформаційного впливу на свідомість людини займалися такі вчені як: І. Арістова, О. Баранов, В. Брижко, О. Довгань, Я. Жарков, О. Олійник, В. Пилипчук, В. Петрик, П. Прибутко, М. Присяжнюк, Н. Савінова, В. Фурашев, Я. Жарков, та інші. Проте наразі відсутні напрацювання взаємозв'язку між

інформаційними правами та свободами людини і громадянина та інформаційною безпекою.

Метою статті є аналіз стану дотримання інформаційних прав та свобод людини і громадянина в Україні в умовах воєнного стану, дослідження взаємозв'язку між рівнем дотримання інформаційних прав і свобод та ступенем інформаційних загроз, а також пошук шляхів підвищення ефективності системи забезпечення інформаційної безпеки в аспекті протидії інформаційній агресії та спеціальним інформаційним і психологічним операціям, направлених на індивідуальну та суспільну свідомість.

Виклад основного матеріалу. Виклики і загрози для людини, суспільства та держави, що виникли через суттєві трансформаційні процеси у світі, змушують міжнародну спільноту шукати нові шляхи вирішення безпекових питань, які б враховували підвищений рівень небезпеки в інформаційному та кібернетичному просторі в умовах швидкої цифровізації й глобального інформаційно протистояння як на національному, так і на міжнародному рівнях. Питання ведення інформаційного протиборства, протидії спеціальним інформаційно-психологічним операціям, інформаційним та кібернетичним атакам ворога на сьогодні стають таким ж важливими складовими забезпечення національної безпеки, як і ефективне протистояння на полі бою з активним впровадженням нових видів озброєння, основаних на застосуванні сучасних цифрових технологій. Тому актуальними стають питання управління ризиками в інформаційній сфері.

Водночас, питання додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина є надзвичайно важливими у сучасному демократичному світі, а забезпечення їх дотримання є пріоритетним завданням держави навіть під час повномасштабного вторгнення. Важливою складовою у питаннях забезпечення дотримання прав і свобод є система дієвого моніторингу та контролю. Відповідно до статті 101 Конституції України [1] парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Якщо права та свободи останньої порушено органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами, а також юридичними та фізичними особами, вона може звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини відповідно до Закону України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” [2]. Таке право гарантоване статтею 55 Конституції України.

Аналіз щорічних доповідей про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [3; 4; 5; 6] свідчить, що серед усіх звернень громадян до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо порушення їх прав велику частину займають саме порушення інформаційних прав. Зокрема, право на доступ до публічної інформації та право на звернення до органів влади становили четверту частину від всіх звернень громадян у 2022 році. Певні складності під час війни спостерігаються у питаннях реалізації права особи на доступ до суспільно важливої інформації, інформації навчального характеру, а також порушення права на освіту на окупованих територіях.

Крім актуальних питань доступу громадян до інформації, яка є критично важливою в умовах воєнного стану проблематичним залишається питання реалізації права на захист персональних даних особи та її конфіденційної інформації. Це стосується:

- правомірності збору персональних даних та конфіденційної інформації про особу, особливо в мережі Інтернет, та соціальних медіа;

- правомірності використання персональних даних та конфіденційної інформації про особу;

- належного захисту персональних даних при зберіганні та обробці.

Про це свідчать дані Щорічної доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [3]. Зокрема, 60% звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в інформаційній сфері за 2022 рік пов'язано з незаконною обробкою персональних даних, 12% – стосувалися порушення процедури обробки персональних даних суб'єктами владних повноважень. 28% звернень громадян до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у 2022 році стосувалися порушення права на доступ до інформації про себе.

З урахуванням нових викликів та задля найкращого захисту прав громадян під час війни було вирішено переглянути структуру Офісу Уповноваженого. Була створена посада Представника Уповноваженого з інформаційних прав та сформовано окремий структурний підрозділ – Департамент моніторингу додержання інформаційних прав, завданням якого є моніторинг додержання інформаційних прав і запобігання їх порушенню. Діяльність цього структурного підрозділу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини зосереджена на трьох основних напрямках моніторингу додержання прав людини в інформаційній сфері, а саме:

- прав на доступ до інформації;

- права на звернення та запит до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- права на захист персональних даних особи та її конфіденційної інформації.

Загальний аналіз моніторингу дотримання інформаційних прав в Україні в умовах воєнного стану у 2022, 2023 та 2024 роках свідчить про задовільний проте недостатній рівень забезпечення [6; 7; 8]. Наприклад, середній рівень дотримання вимог законодавства щодо оприлюднення публічної інформації на офіційних веб-сайтах розпорядників публічної інформації у 2022 році становив лише 55% [6]. Порівняльний аналіз моніторингу стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану в 2022 та 2023 роках, здійснений в рамках проекту “Права людини для України”, виконаний ПРООН в Україні та Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, свідчить про погіршення ситуації з оприлюдненням публічної інформації на офіційних веб-сайтах розпорядників публічної інформації у 2023 році. Середній рівень дотримання вимог законодавства щодо оприлюднення публічної інформації на офіційних веб-сайтах розпорядників публічної інформації у 2023 році склав лише 50%, що на 5% нижче рівня в 2022 році [7]. Проте ситуація покращилася у 2024 році: показник середнього рівня дотримання вимог законодавства щодо оприлюднення публічної інформації на офіційних веб-сайтах розпорядників публічної інформації виріс на 8% порівняно з результатами моніторингу за 2023 рік і склав 58% [8]. Основними проблемами реалізації права громадян на доступ до публічної інформації є недосконалість інформаційних ресурсів, запутаність структури веб-сайтів, складність пошуку потрібної інформації та її відсутність на офіційних платформах.

Серед публічної інформації, яку моніторили на офіційних веб-сайтах, була така суспільно необхідна інформація, як:

- місця укриття, прихистку, наявність у них ліків та продуктів харчування;

- про воєнні загрози з боку агресора та необхідність евакуації населення в межах територіальної юрисдикції;

- про режим та особливості функціонування органів, підприємств та установ, які надають адміністративні та інші послуги, в умовах воєнного стану;

- щодо процесу доставки, розподілу та розповсюдження гуманітарної допомоги.

У 2022 році лише у 2% розпорядники публічної інформації оприлюднили на своїх офіційних веб-сайтах всі зазначені категорії інформації у повному обсязі, 13% – частково оприлюднили більшість із категорій інформації, 55% – частково оприлюднили одну із категорій інформації, а 30% - не оприлюднили вказану інформацію. Тоді як моніторинг 2023 року встановив, що жоден офіційний веб-сайт розпорядника публічної інформації не оприлюднив у повному обсязі всі категорії суспільно-важливої та необхідної інформації в умовах воєнного стану [7]. Частково оприлюднили більшість із категорій інформації розпорядники публічної інформації у 2023 році на своїх офіційних веб-сайтах у 21% випадків, 54% – частково оприлюднили одну із категорій інформації, не оприлюднили вказану інформацію у 25%. У 2024 році ситуація з оприлюдненням інформації на офіційних веб-сайтах розпорядників публічної інформації покращилась, зокрема: оприлюднили всі категорії інформації у повному обсязі – 3%, частково оприлюднили більшість із категорій інформації – 44%, частково оприлюднили одну із категорій інформації – 33%, не оприлюднили вказану інформацію – 4% [8].

Такі дані свідчать про суттєві прогалини в оприлюднення публічної інформації на офіційних веб-сайтах розпорядників публічної інформації, що не дозволяє громадянам повною мірою реалізувати своє право на доступ до інформації. За неможливості оперативно отримати точну, правдиву, вчасну інформацію, особливо у період воєнного стану та активних бойових дій, людина наражається на небезпеку, а відповідно ступінь забезпечення її безпеки, у тому числі й інформаційної, знижується. Тому можна стверджувати що існує прямий взаємозв'язок між рівнем дотримання інформаційних прав і свобод та ступенем інформаційних загроз в умовах гібридного протистояння. Відповідно існує кореляція між станом забезпечення інформаційної безпеки та можливістю реалізації громадянами своїх інформаційних прав і свобод, зокрема, права на вільний доступ до суспільно важливої інформації.

Відсутність офіційної інформації породжує генерацію необхідної інформації соціумом на основі наявних даних, чуток, домислів та власного бачення ситуації. Соціум почне заповнювати вакуум власними думками і наративами, які сформувалися на основі колективного бачення з врахуванням висловлювань/бачень лідерів громадської думки. Відсутність суспільно важливою інформації на офіційних ресурсах органів державної влади та місцевого самоврядування створює інформаційні пустоти, які потребують термінового заповнення, породжуючи таким чином ефект вакууму. Так званий “інформаційний вакуум” потребує швидкого заповнення, через що поглинатиме будь-яку інформацію, яка стосуватиметься даної теми. За відсутності верифікованої інформації, недостовірної, згенерованої суспільством інформація заповнює інформаційний вакуум та поширюється у соціумі, створюючи резонанс та викликаючи порушення налагодженого діалогу між державою та суспільством. Таку інформацію дуже важко спростовувати, ставити під сумнів її достовірність, правдивість, навіть коли вона є суспільно небезпечною та може завдавати шкоди. Цю суспільно згенеровану, не верифіковану, не підтверджену інформацію дуже часто підхоплюють ворожі спецслужби та закладають в основу спеціальних інформаційних та психологічних операцій з метою дестабілізації суспільно-політичної ситуації в окремому регіоні чи країні загалом. Крім того “інформаційний вакуум” є бажаним станом для проведення інформаційних і психологічних операцій, оскільки дозволяє без зайвих зусиль дезінформувати та нав'язувати власне бачення ситуації та свої наративи. За відсутності

вчасно поданої офіційної інформації будь-яка інша інформація сприйматиметься як достовірна, а логічно викладена оповідь/наратив буде прийматися без особливої критики. Тому можна стверджувати, що питання протидії інформаційним та психологічним операціям тісно пов'язані з питаннями дотримання інформаційних прав і свобод людини і громадянина. Оперативне заповнення “інформаційного вакууму” офіційними інституціями держави дозволить не лише покращити стан реалізації права громадян на доступ до суспільно важливої інформації та права на захист в інформаційному середовищі, але й підвищить рівень забезпечення протидії інформаційній агресії та спеціальним інформаційним і психологічним операціям проти України.

Стан забезпечення прав громадян на отримання інформації шляхом звернень та інформаційних запитів також свідчить про порушення прав громадян на доступ до інформації. За результатами моніторингу на усний запит у 2022 році громадяни отримали відповідь лише у 52% випадків, у 2023 році – у 55%, а у 2024 році – у 49%, на усне звернення – 48% у 2022 році, 52% у 2023 році та 57% у 2024 році. Забезпечення права на усне звернення, гарантоване законом України “Про звернення громадян” [9] чи запит в усній формі, гарантований законом України “Про доступ до публічної інформації” [10], дає можливість людині оперативно отримати суспільно важливу інформацію в складних умовах особливого періоду, як то обстріли чи вимкнення електрики. Основними перешкодами у реалізації права на усні звернення та запити є відсутність контактної інформації, або неможливість зв'язку за вказаними контактними телефонами.

Трохи краща ситуація із запитом на інформацію в письмовій формі (електронна пошта) спостерігалась у 2022 році: на письмовий запит отримано відповідь у 77% випадків, на письмове звернення – 57%. У 2023 та 2024 роках показники моніторингу показують тенденції до незначного прогресу у доступі до інформації шляхом звернень та інформаційних запитів у письмовій формі. Зокрема, у 2023 році письмовий запит на інформацію був задовільнений у 79% випадків, письмове звернення – у 60%, і 79% та 62% відповідно у 2024 році [3; 7; 8]. Це свідчить про незначне покращення стану забезпечення прав громадян на інформацію шляхом звернень та інформаційних запитів у письмовій формі. Основними проблемами реалізації права громадян на звернення є неналежне функціонування системи листування, а також формалізованість та заплутаність відповідей.

Також тільки частково забезпечене органами державної влади та місцевого самоврядування право громадян на особистий прийом. Право громадян на особистий прийом гарантоване законом України “Про звернення громадян” [9], та відповідно до Конституції України [1] не підлягає обмеженням навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Лише у 41% випадків право на особистий прийом забезпечене на належному рівні та частково у 17% випадків у 2022 році, а також 42% і 18% відповідно у 2023 році. Тоді як відмовлено у реалізації права на особистий прийом у 29% випадків у 2022 році та 23 % випадків у 2023 році. У 13% у 2022 році та 17% у 20223 році на запити про особистий прийом громадян органи державної влади та місцевого самоврядування відповіді взагалі не надали [3; 7; 8]. Загалом право громадян на особистий прийом було реалізовано на 49% у 2022 році, на 53% у 2023 році та на 61% у 2024 році відповідно до Звіту про моніторинг стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану 2024 року [8]. Основною проблемою у реалізації права громадян на особистий прийом є небажання посадових осіб державних інституцій здійснювати

прийом громадян, а відповідно формалізація причин для відмови, або надання неактуальної інформації щодо умов прийому.

Зведені дані щодо стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану в 2022 - 2024 роках, оснований на аналізі Щорічних доповідей про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022, 2023 та 2024 році Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання конституційного права на інформацію в умовах дії правового режиму воєнного стану та Звітів про моніторинг стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану 2023 та 2024 року, здійснений в рамках проекту “Права людини для України”, виконаного ПРООН в Україні та Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, представлені у Таблиці 1 [8].

Таблиця 1

Показник моніторингу	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Рівень дотримання вимог законодавства щодо оприлюднення публічної інформації на офіційних веб-сайтах розпорядників публічної інформації	55%	50%	58%
Стан забезпечення прав громадян на отримання інформації шляхом звернень та інформаційних запитів в усній формі (телефоном)			
Усний запит	52%	55%	49%
Усне звернення	48%	52%	57%
Стан забезпечення прав громадян на отримання інформації шляхом звернень та інформаційних запитів у письмовій формі (електронною поштою)			
Усний запит	77%	79%	79%
Усне звернення	57%	60%	62%
Стан забезпечення органами державної влади та місцевого самоврядування права громадян на особистий прийом	49%	53%	61%

Зведені дані щодо стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану в 2022 - 2024 роках [8]

Питання доступу до повної, неупередженої та актуальної інформації у період війни може стати критичним, а її відсутність призвести до тяжких наслідків. Водночас, як і захист чутливої інформації в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим елементом забезпечення національної безпеки. Однак, усі заходи протидії інформаційним викликам не можуть зазіхати на інформаційні права громадян, гарантовані національним та міжнародним правом, так само, як не можуть обмежувати інформаційні свободи особи. Тому питання моніторингу дотримання інформаційних прав громадян, особливо в умовах дії режиму воєнного стану, є надзвичайно важливою складовою у забезпеченні інформаційної безпеки, що дозволяє вчасно виявити наявні проблеми і напрацювати рекомендації щодо їх усунення. Крім цього моніторинг дотримання інформаційних прав та свобод людини і громадянина поряд з даними аналізу звернень громадян щодо порушення цих прав може стати елементом системи оцінки ризиків в інформаційній сфері, оскільки проглядається взаємозв'язок між можливістю реалізації громадянами своїх інформаційних прав і свобод та станом забезпечення інформаційної безпеки.

Висновки.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що незважаючи на режим воєнного стану забезпечення реалізації інформаційних прав громадян перебуває на досить високому рівні та впродовж періоду війни 2022 - 2024 року демонструє помірне зростання. Це свідчить про належне виконання органами державної влади та місцевого самоврядування норм права у питаннях забезпечення реалізації громадянами своїх інформаційних прав і свобод, зокрема, права на вільний доступ до суспільно важливої інформації, права на звернення і запит до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також права на захист персональних даних та конфіденційної інформації. Система моніторингу є дієвим інструментом контролю за дотриманням законодавства у питаннях реалізації інформаційних прав і свобод громадян державними інституціями.

Існує кореляційний взаємозв'язок між доступом громадян до достовірної, вчасної та неупередженої інформації в рамках реалізації її інформаційних прав та інформаційної безпекою. Відсутність повної, достовірної та вчасної інформації породжує так званий "інформаційний вакуум", який з легкістю заповнюється пропагандою та іншою неперевіреною інформацією, яка може чинити негативний вплив на індивідуальну та суспільну свідомість, що своєю чергою може стати причиною прийняття невірних рішень, неадекватних дій, які стануть основою дестабілізації суспільно-політичної ситуації в окремому регіоні чи загалом у країні. Якщо офіційна суспільно значима інформація відсутня, то соціум генеруватиме своє бачення важливої ситуації, формуватиме власну думку та заповнюватиме вакуум власними наративами, які сформувалися колективним баченням з врахуванням висловлювань/бачень лідерів громадської думки. За відсутності верифікованої інформації, недостовірна, згенерована суспільством інформація заповнює інформаційний вакуум та поширюється у соціумі, при цьому створюючи резонанс та викликаючи порушення налагодженого діалогу між державою та суспільством. Ці хибні наративи дуже часто підхоплюються іноземними державами та стають основою спеціальних інформаційних та психологічних операцій для дестабілізації ситуації в країні чи регіоні в рамках досягнення власних цілей. Заповнення "інформаційного вакууму" може також бути здійснено ворогом безпосередньо через пропагування власних ідей, змістів та формування дестабілізуючих наративів. Тому доступ громадян до достовірної, повної та вчасної інформації корелюється з протидією інформаційній агресії та спеціальним інформаційним та психологічним операціям. Недопущення створення "інформаційного вакууму" дозволить унеможливити проведення спеціальних інформаційних та психологічних операцій ворогом та підвищить ефективність системи протидії їм. Відповідно моніторинг інформаційного простору на предмет виявлення інформаційних пустот, так званого явища "інформаційного вакууму", дозволить підвищити рівень інформаційної безпеки та повинен стати елементом системи протидії інформаційній агресії та спеціальним інформаційним та психологічним операціям проти України.

Система моніторингу дотримання інформаційних прав і свобод громадян, зокрема, права на вільний доступ до суспільно важливої інформації, права на звернення і запит до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також права на захист персональних даних та конфіденційної інформації, в рамках реалізації парламентського контролю Департаментом моніторингу додержання інформаційних прав Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є дієвим, проте недостатнім механізмом контролю інформаційного простору. Аналіз звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини дозволить побачити проблемні питання

реалізації інформаційної політики держави у сфері доступу громадян до інформації, недоліки у комунікації між органами державної влади та місцевого самоврядування і суспільством, допоможе сформувати стратегічне бачення подальшого розвитку системи стратегічних комунікацій та необхідних заходів із забезпечення інформаційної безпеки, у тому числі корегування наративів у відповідності до запитів суспільства. Проте такий аналіз не є достатнім для оперативного реагування на інформаційні загрози. Оскільки процедура звернення, розгляд звернення потребують певного часу, а кількість інституцій, до яких громадянин може звернутися у разі порушення його інформаційних прав крім офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є розширеною, то ці дані у підсумку стають малоефективними на тактичному рівні. Проте системний моніторинг звернень громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування у порядку доступу до публічної інформації, а також звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та суду, у разі порушення права на доступ до інформації чи права на звернення, може стати складовою системного аналізу потенційних ризиків у забезпеченні інформаційної безпеки та протидії інформаційній агресії та спеціальним інформаційним і психологічним операціям ворога.

Крім моніторингу звернень потрібно розширити систему моніторингу дотримання інформаційних прав та свобод людини і громадянина та надати йому системного характеру. Дані моніторингу можна використовувати у системному аналізі факторів ризику в інформаційній сфері. Зокрема, ці дані здатні виявити слабкі місця у реалізації політики держави у питанні інформування своїх громадян, вказати на ризики виникнення “інформаційного вакууму” та загрози дезінформування, або підміни наративів.

Системний аналіз даних моніторингу дотримання інформаційних прав та свобод громадян разом з системним аналізом даних звернень громадян дозволить підвищити ефективність системи забезпечення інформаційної безпеки через формування системи оцінки ризиків в інформаційній сфері та моделювання заходів упередження та протидії інформаційним загрозам.

Використана література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text>
3. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/informatsiini-prava#doctup-do-informatsii>
4. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Щорічна_доповідь_Уповноваженого_за_2023_рік.pdf
5. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Щорічна_доповідь_Уповноваженого_2024_році.pdf
6. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання конституційного права на інформацію в умовах дії правового режиму воєнного

стану. Київ, 30 вересня 2023 року URL:
<https://drive.google.com/file/d/127Bs5fRqunQ6b28yugFOEIgzVunMDvtV/view>

7. Олексіюк Т.О., Кабанов О.М. Звіт про моніторинг стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану 2023 року. Київ 2023. 76 с. URL:
<https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/zvit-pro-monitorynh-stanu-zabezpechennya-informatsiynykh-prav-v-umovakh-voyennoho-stanu-2023-roku>

8. Олексіюк Т.О., Кабанов О.М. Звіт про моніторинг стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану 2024 року. Київ 2024. 38 с. URL:
<https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/zvit-pro-monitorynh-stanu-zabezpechennya-informatsiynykh-prav-v-umovakh-voyennoho-stanu-2024-roku>

9. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>

10. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

~~~~~ * * * ~~~~~